

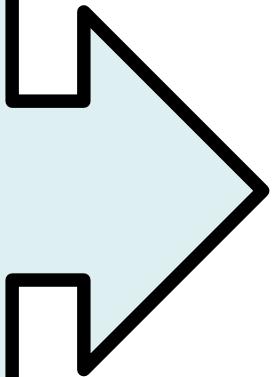
КРЕДИТНИНГ МАЗМУНИ, ТУРЛАРИ ВА КРЕДИТЛАШ ШАКЛЛАРИ

и.ф.д., проф. Т.И. Бобакулов

Кредит сўзи лотинча **credit** сўзидан олинган бўлиб, “у ишонади” деган маънони англатади.

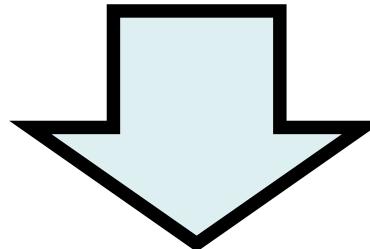
Кредит – бу пул ва товар кўринишидаги маблағларни қайтаришлик, муддатлилик ва фоиз тўлашлилик шартлари асосида беришdir.

Кредитнинг
принциплари

- 1. Қайтаришлик.**
- 2. Муддатлилик.**
- 3. Фоиз тўлашлилик.**
- 4. Таъминланганлик.**
- 5. Мақсадлилик**

Кредитнинг турлари

Халқаро банк амалиётида кредитларнинг
муддатига кўра 3 тури мавжуд:

- қисқа муддатли кредитлар;
- ўрта муддатли кредитлар;
- узок муддатли кредитлар.

Аммо, Ўзбекистонда 2004 йилда ўрта
муддатли кредитлар тоифаси бекор қилинган.

Кредитнинг турлари

Кредитлар таъминотига кўра, таъминланган ва таъминланмаган кредитларга бўлинади.

Таъминланмаган кредитлар тижорат банклари томонидан тўловга қобиллиги ва репутацияси юқори бўлган мижозларга берилади.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг талаби бўйича тижорат банклари кредитлари учун олинадиган таъминот суммаси бериладиган кредитнинг камида 125 фоизини ташкил этиши лозим.

Кредитлаш шакллари

1. Алоҳида ссуда счётидан бир маротабали кредитлаш.
2. Кредит линияси очиш йўли билан кредитлаш.
3. Овердрафт усулида кредитлаш.
4. Кредитлашнинг лизинг шакли.

**Алоҳида ссуда
счётидан бир
маротабали
кредитлаш**

**кредит суммаси ҳисобидан
тўлов бир мартада тўлиқ
амалга оширилади,
кредит ҳисобидан бўлиб-
бўлиб тўлашга рухсат
этилмайди.**

Кредит линияси очиш йўли билан кредитлаш

Кредит линиясининг афзалликлари:

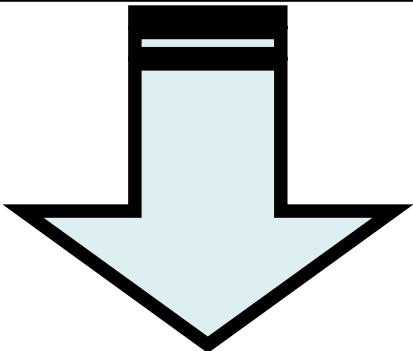
- * мижоз ҳар сафар кредит сўраб, банкка мурожаат қилиш заруриятидан халос бўлади;
- * кредит олувчи кредитлаш лимитининг фақат ишлатилган қисми учун фоиз тўлайди;
- * банк маълум давр мобайнида барқарор фоизли даромад олади;
- * тижорат банки кредит шартномаси шартларини бажарилиши устидан назорат қилиш имконига эга бўлади. Агар кредит шартномаси шартларининг мижоз томонидан бузилиши юз берса, банк кредит линиясини вақтинчалик ёпиб қўйиши мумкин.

Овердрафт кредити

Овердрафт кредити хұжалик юритувчи субъектнинг жорий ҳисобрақамида пул маблағлари етишмай қолганда берилади.

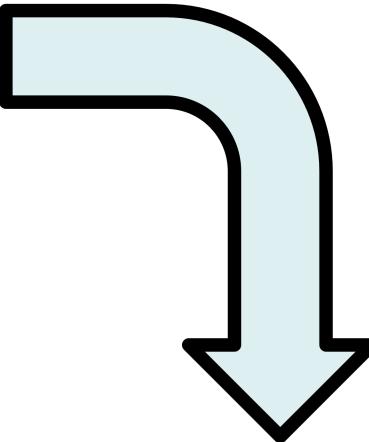
Овердрафт кредити доимий пул тушумига эга бўлган, бироқ, асосий жорий ҳисобрақамида қисқа муддатли пул маблағлари етишмовчилиги юз берадиган хұжалик юритувчи субъектларга берилади.

Лизинг кредити

Тижорат банкларининг лизинг кредитлари ҳисобидан баҳоси юқори бўлган ва узоқ муддат фойдаланиладиган объектлар сотиб олинади ва улар лизингга олувчиларга берилади. Бунда тижорат банки лизинг объектини тўла қийматда сотиб олади. Натижада тижорат банки билан лизинг объектини сотувчи ўртасида ҳамда банк билан лизингга олувчи ўртасида молиявий муносабатлар юзага келади.

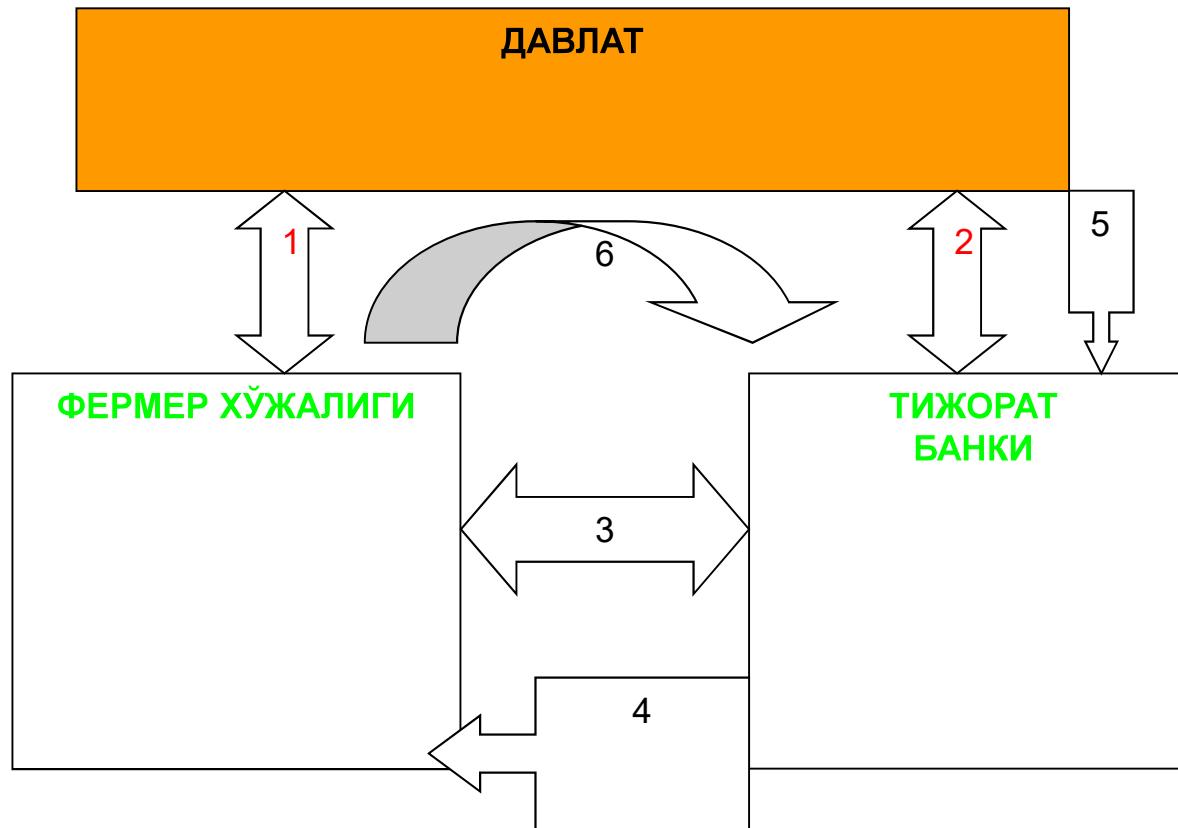
Қайтариладиган лизинг

Қайтариладиган лизингда лизингга олувчи ўзининг балансидаги асосий воситани тижорат банкига лизинг обьекти сифатида таклиф қиласы. Тижорат банки ушбу лизинг обьектини корхонадан тұла қийматда сотиб олади ва унинг ўзини шу корхонага лизингга беради. Лизинг шартномаси муддати тугагандан сүнг корхона лизинг обьектини қолдиқ қиймати бўйича сотиб олади.

Фермер хўжаликларини бонификациация усулида кредитлаш

(Германия ва Франция тажрибаси)

*Эътиборингиз учун
раҳмат !*

Мавзу:
**ҚИШЛОҚ ХҮЖАЛИГИ ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИЛАРИНИ
ХОРИЖИЙ КРЕДИТ ЛИНИЯЛАРИ ҲИСОБИДАН
КРЕДИТЛАШ АМАЛИЁТИ**

и.ф.д., проф. Т.И. Бобакулов

Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилинган хорижий кредит линиялари

Мамлакат иқтисодиётига 2016 йилда энг кўп кредит маблағлари Германиянинг Коммерц банки (79,7 млн. АҚШ доллари) ҳамда Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки (59,0 млн. АҚШ доллари) томонидан ажратилган бўлса, 2017 йилда эса, Осиё тараққиёт банки (99,3 млн. АҚШ доллари), Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки (89,2 млн. АҚШ доллари), Германиянинг Ландес банки (43,0 млн. АҚШ доллари) ҳамда Хитой давлат тараққиёт банки (40,6 млн. АҚШ доллари) томонидан йирик микдорда кредит линиялари ажратилди.

Агробанк томонидан жалб қилинган хорижий кредит линиялари

Агробанк томонидан жалб этилган ва ўзлаштирилаётган энг катта миқдордаги хорижий кредит линияси бўлиб, Осиё тараққиёт банкининг кредит линияси ҳисобланади. Мазкур кредит линияси 45 млн. 200 минг АҚШ доллари миқдорида бўлиб, уни жалб қилиш 2001 йил 15 октябрдан бошланган. 2018 йилнинг 16 июлига қадар мазкур кредит линиясининг 28 млн. 829 минг АҚШ доллари миқдоридаги қисми ўзлаштирилган.

Осиё тараққиёт банки кредит линиясининг мақсадлари

- * кичик бизнес субъектларини қўллаб-қувватлаш;
- * Сурхондарё вилояти Қумқўрғон, Жарқўрғон, Термез, Ангор, Музработ туманларидаги қишлоқ хўжалик корхоналарини қўллаб-қувватлашни молиялаштириш;
- * Зомин, Қуийичирчиқ, Каттақўрғон туманларида қишлоқ хўжалиги корхоналарини қўллаб-қувватлашни молиялаштириш;
- * кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кредитлашни кенгайтириш ва микромолиялаштиришни янада рағбатлантириш.

Агробанк орқали жалб қилинган Осиё тараққиёт банки кредит линияси

ОТБнинг кичик бизнес субъектларини қўллаб-қувватлаш мақсадида жалб қилинган кредит линияси асбоб-ускуналар сотиб олишга йўналтирилди ва унинг баҳоси 8 % эди.

ОТБнинг Сурхондарё вилояти Қумқўрғон, Жарқўрғон, Термез, Ангор, Музработ туманларидағи қишлоқ хўжалик корхоналарини қўллаб-қувватлашни молиялаштириш мақсадида жалб қилинган кредит линияси ҳисобидан қишлоқ хўжалик техникалари сотиб олинди ва унинг баҳоси Libor + 5 % эди.

ОТБнинг Зомин, Қуийичирчиқ, Каттақўрғон туманларида қишлоқ хўжалиги корхоналарини қўллаб-қувватлашни молиялаштириш мақсадида жалб қилинган кредит линияси ҳисобидан қишлоқ хўжалик техникалари сотиб олинди ва унинг баҳоси Libor + 5 % эди.

ОТБнинг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кредитлашни кенгайтириш ва микромолиялаштиришни янада рағбатлантириш мақсадида жалб қилинган кредит линияси сўмда йиллик 14% ставгадаги баҳога эга эди.

АТ “Агробанк” томонидан Туркияning “Зираат” банкининг кредит линияси ҳисобидан бериладиган кредитларнинг шартлари

Кредитнинг мақсади	Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашга қаратилган лойиҳаларни молиялаштириш
Кредитнинг муддати	5 йил (12 ойгача имтиёзли давр билан)
Кредитнинг фоизи	6 ойлик Libor + 8,75 %
Кредит миқдори	Кредит линияси шартномаси миқдорида
Лойиҳада ташаббускор иштироки	Фаолият кўрсатаётган корхоналар учун лойиҳа ташаббускорларининг лойиҳадаги улуши 25 фоиздан кам бўлмаслиги керак.
Сотиб олнадиган ускуналар	Туркия давлатида ишлаб чиқарилган бўлиши керак

Агробанк томонидан жалб қилинган Халқаро тараққиёт уюшмаси кредит линиясининг афзалликлари

- * кредитларнинг фоиз ставкаси паст;
- * кредитлар узоқ муддатга берилади;
- * кредитларнинг имтиёзли даври нисбатан катта.

Агробанк томонидан жалб қилингандык кредит линиялари, 01.06.2018й.

№	Молия ташкилоти номи	Шартнома валютаси	Кредит линия миқдори	Хақиқатда ўзлаштирилған	Мақсади
1	Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки	АҚШ долл.	15481	15 465,1	Қиш. хўж. мол.
2	Халқаро тараққиёт уюшмаси	АҚШ долл.	9 165,0	9 203,8	Қиш. хўж. мол.
		минг сўмда	12 366,0	12 366,0	Қиш. хўж. мол.
3	Осиё тараққиёт банки	АҚШ долл.	45 200,0	28 829,3	Кичик биз. мол.
		минг сўмда	12 386,8	12 386,7	Кичик биз. мол.
4	Хипоферайнсбанк АГ, (Германия)	Евро	2 870,0	2 866,5	Кир ювиш машиналари, музлаткичлар лойиҳаси
5	Эксимбанк (Хитой)	АҚШ долл.	3 254,1	3 254,1	Мини таркторлар ишлаб чиқариш
6	КфВ/НБУ	Евро	4 138,9	4 138,9	Кичик биз. мол.
7	Хусусий секторни ривожлантириш Ислом корпорацияси	АҚШ долл.	11 000,0	10 774,4	Кичик биз. мол.
8	Зираат банки (Турция)	АҚШ долл.	66 025,6	65 508,8	Кичик биз. мол.

Агробанк томонидан хорижий валюталарда ажратилған кредитларнинг тармоқлар кесимида таҳлили (минг АҚШ долари), 01.01.2018 й.

Мақсад	Сони	Суммаси	Улуши
Хизмат күрсатиш	14	5 354	5,3
Текстил саноати	12	21 531	21,5
Озиқ-овқат саноати	11	13 709	13,7
Ишлаб чиқариш	12	9 020	9,0
Паррандачилик	4	2 450	2,4
Қурилиш саноати	8	6 048	6,0
Гигиена маҳсулотлари	5	7 600	7,6
Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш	2	2 105	2,1
Пахта тозалаш заводи учун ускуналар	1	1 606	1,6
Қишлоқ хўжалик техникалари	1	76	0,1
Айланма маблағларни тўлдириш	4	20 836	20,8
Банкнинг коммуникация тизимини модернизация қилиш	1	9 760	9,8
Жами	75	100 094	100

Халқаро Тикланиш ва тараққиёт банки кредит линияси

Халқаро Тикланиш ва тараққиёт банки кредит линияси маблағларининг **24,7 млн. АҚШ доллары** қишлоқ хўжалик корхоналарини қўллаб-қувватлаш, турли хил қишлоқ хўжалик техникалари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш ускуналари сотиб олиш мақсадида кичик бизнес субъектлари инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришга йўналтирилди.

«Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш» лойиҳаси

Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки иштироқида «Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш» лойиҳасини амалга ошириш учун меъёрий-ҳуқуи асос бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 21 сентябрдаги “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки иштироқидаги “Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-2410-сонли қарори ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 июндаги “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки иштироқидаги “Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-3790-сонли қарори ҳисобланади.

«Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш» лойиҳаси

*** Лойиҳанинг мақсади:**

- қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни янада чуқурлаштириш;
- мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва чуқур қайта ишлашга илғор технологияларни жорий этиш;
- дехқон, фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалик корхоналарининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш.

*** Амалга ошириш муддати:** 2015-2023 йиллар.

*** Лойиҳа ҳудудлари:** Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар.

«Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш» лойиҳаси

Имтиёзли кредит йўналишлари:

- мева-сабзавот маҳсулотарини етиштириш;
 - интенсив боғдорчилик;
 - замонавий иссиқхоналар;
 - замонавий суғориш тизимлари;
- мева-сабзавот маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш;
- мева-сабзавот маҳсулотларини колибр ovka, саралаш ва қадоқлаш;
- мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш учун совутгичли омборхоналар;
- мева-сабзавот маҳсулотарини музлатиш (шоковая заморозка);
- қишлоқ хўжалиги техника ва технологиялари.

«Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчилик тармоғини ривожлантириш» лойиҳаси

Кредитлар қуидаги тижорат банклари орқали берилади:

- * Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки
 - * Асакабанк
 - * Саноатқурилиш банк
- * Қишлоқ қурилиш банк
 - * Турон банк
 - * Ипотека банк
 - * Ипак йўли банки
 - * Халқ банки
 - * Алоқа банк
- * Азия Альянс банк.

Лойиҳа доирасида имтиёзли кредит берилишининг умумий шартлари:

Лойиҳалар учун имтиёзли кредитлар:

- * 10 йилгача берилади (шундан 3 йилгача имтиёзли давр);
 - * кредит маблағлари АҚШ долларида берилади.
- * фоиз устамаси – 5,5% (хизмат кўрсатувчи банк билан келишган ҳолда);
- * бир мижоз учун максимал кредит миқдори 2 млн. АҚШ долларгача (мева-сабзавотни етиштириш ва қайта ишлаш ўз ичига олган лойиҳалар учун 4 млн. АҚШ долларигача);
- * мижознинг лойиҳадаги улуши энг камида 20 фоиз эквивалентида пул ёки хизмат, иш, яъни натура кўринишида бўлиши мумкин;
- * четдан харид қилинадиган товар, асбоб ускуна, чорва моллари 100% кредит ҳисобига молиялаштирилади.

Лойиха доирасида имтиёзли кредит берилишининг умумий шартлари:

Айланма маблағлар учун кредитлар:

- * 18 ойгача берилади (шундан 9 ойгача имтиёзли давр);
 - * кредит маблағлари АҚШ долларида берилади;
- * фоиз устамаси – 5,5% (хизмат кўрсатувчи банк билан келишган ҳолда);
- * бир мижоз учун максимал кредит миқдори 200 минг АҚШ долларигача;
- * мижознинг лойихадаги улуши энг камида 20 фоиз эквивалентида пул ёки хизмат, иш, яъни натура кўринишида бўлиши мумкин.

Имтиёзли кредит олиш тартиби:

1. Қишлоқ хўжалиги корхонаси, фермер хўжалиги ёки тадбиркор тижорат банкларининг ҳудудий филиалига кредит олиш учун тегишли ҳужжатлар тўпламини тақдим этади.
2. Тижорат банкининг ҳудудий филиали (туман ёки вилоят) топширилган ҳужжатлар тўпламини ўрганиб чиқиб, уларни банкнинг Кредит қўмитаси томонидан кўриб чиқиш ва тасдиқлаш учун Бош оғисига юборади.
3. Бош банк Кредит қўмитасининг ижобий хулосасидан сўнг, лойиҳани молиялаштириш учун Қишлоқ хўжалиги корхоналарини таркибий қайта тузиш Агентлигига тегишли ҳужжатлар тўпламини киритади.
4. Агентлик тижорат банклари томонидан киритилган ҳужжатлар тўпламини Жаҳон банки талабларига мувофиқлигини ўрганиб, кредит миқдори 1,0 млн. АҚШ долларидан ортиқ бўлса Жаҳон банкига келишиш учун киритади.
5. Кредит ҳужжатлари тўплами бўйича Жаҳон банкининг ижобий қарори олингандан сўнг Агентлик лойиҳани молиялаштириш учун талаб этилган суммани тижорат банкига ўтказиб беради.

Имтиёзли кредит олиш учун лойиҳа ташаббускорлари томонидан тижорат банкларига тақдим этиладиган ҳужжатлар:

1. Кредит олиш түғрисидаги ариза.
2. Корхонанинг низоми, таъсис ҳужжатлари ва гувоҳномаси (нусха).
3. Ҳисобот йили учун корхонанинг бухгалтерия баланси ва молиявий ҳисоботи (нусха).
4. Товарлар, хизматларни харид қилиш бўйича хорижий ҳамкор билан имзоланган контракт (нусха).
5. Харид қилинадиган товар, хизматлар етказиб бериш бўйича камида 3 та фирма ёки компаниядан олинган тижорат таклифлари.
6. Лойиҳанинг Бизнес-режаси.
7. Лойиҳанинг экологик экспертизаси бўйича хulosса (вилоят табиатни муҳофаза қилиш бошқармасининг хulosаси; лозим ҳолларда (атроф-муҳитга юқори даражада таъсир кўрсатувчи лойиҳалар учун) республика табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси хulosаси).
8. Гаров таъминоти бўйича тегишли ҳужжатлар (кредит суммасидан 125% дан кам бўлмаган миқдорда).

Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Халқаро тараққиёт уюшмаси иштироқидаги “Ўзбекистон Республикасида чорвачилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳаси

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 сентябрдаги “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Халқаро тараққиёт уюшмаси иштироқидаги “Ўзбекистон Республикасида чорвачилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳасини амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-3283-сонли қарори мазкур Лойиҳани амалга ошириш учун меъёрий-хуқуқий асос ҳисобланади.

“Ўзбекистон Республикасида чорвачилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳаси

*** Лойиҳанинг мақсадлари:**

- қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни янада чуқурлаштириш;
- чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва қайта ишлашга илғор технологияларни жорий этиш;
- дехқон, фермер хўжаликлари ва чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш.

*** Лойиҳа қиймати – 150 млн. АҚШ доллари.**

*** Лойиҳа муддати – 2017-2022 йиллар.**

“Ўзбекистон Республикасида чорвачилик тармоғини ривожлантириш” лойиҳаси

**Лойиҳа доирасида имтиёзли кредитларни бериш қуидаги
тижорат банклари томонидан амалга оширилади:**

Халқ банки

Қишлоқ Қурилиш банк

Турон банк

Ипотека банк

Давр банк

Алоқабанк

Азия Альянс банк

Ўзсаноатқурилишбанк

Асака банк

Лойиҳа доирасида имтиёзли кредитлар бериш шартлари:

Лойиҳалар учун имтиёзли кредитлар:

- * 10 йилгача берилади (шундан 5 йилгача имтиёзли давр);
 - * кредит маблағлари АҚШ долларида берилади;
 - * фоиз ставкаси – 1,25% + базавий тузатиш (1,38 %);
 - * линия учун хизмат ҳақи – 1,25%;
 - * линиянинг ўзлаштирган қисми учун – 0,50 %;
- * бир мижоз учун максимал кредит миқдори 2 млн. АҚШ долларгача;
 - * мижознинг лойиҳадаги улуши энг камида 20 фоиз эквивалентида пул ёки хизмат, иш, яъни натура кўринишида;
- * четдан харид қилинадиган товар, асбоб ускуна, чорва моллари 100% кредит ҳисобига молиялаштирилади.

Лойиҳа доирасида имтиёзли кредитлар бериш шартлари:

Айланма маблағлар учун кредитлар:

- * 18 ойгача берилади (шундан 9 ойгача имтиёзли давр);
 - * кредит маблағлари АҚШ долларида берилади;
- * бир мижоз учун максимал кредит миқдори 150 минг АҚШ долларигача;
- * мижознинг лойиҳадаги улуши энг камида 20 фоиз эквивалентида пул ёки хизмат, иш, яъни натура кўринишида.

Халқаро тараққиёт уюшмасининг “Орол денгизи ҳавзасида иқлим ўзгаришига мослашиш ва оқибатларини юмшатиш” лойиҳаси

Ушбу лойиҳани амалга оширишда иштирок этадиган тижорат банклари ва лизинг компаниялари операцион, молиявий ва бошқарув мезонлари бўйича молиявий барқарор бўлишлари лозим.

Мазкур лойиха доирасида жалб қилинадиган кредит линиялари ҳисобидан қишлоқ хўжалигидағи қўйидаги тадбирлар молиялаштирилади:

- * қишлоқ хўжалик экинларини диверсификация қилиш, уруғликлар/кўчатларнинг интенсив сортларини экиш йўли билан сабзавот ва боғ экинларининг ҳосилдорлигини ошириш;
- * сув ресурсларини ички хўжалик бошқарувини яхшилаш ва унинг самарадорлигини ошириш;
- * агроўрмончилик ва яйловларни самарали бошқариш йўли билан ерларнинг ҳолатини ёмонлашишига қарши курашиш;
- * қишлоқ хўжалик зааркунандалари ва касалликларига қарши курашиш;
- * рационал ва ресурс тежовчи қишлоқ хўжалигини шакллантириш тадбирлари;
 - * маҳсулотлар ишлаб чиқаришни яхшилаш;
 - * қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш;
 - * энергиядан фойдаланиш самарадорлигини ошириш;
- * қайта тикланадиган энергия манбаларини қўллашни кенгайтириш.

Лойиҳа доирасида жалб қилинадиган кредит линияларининг шартлари:

- * АҚШ долларида бериладиган субсидиар кредитлар бўйича фоиз ставкаси базавий ставкага тенг бўлади ва Халқаро тараққиёт уюшмаси 2 фоиздан кам бўлмаган спрэд олади;
- * ўзбек сўмида қайта кредитлаш бўйича бериладиган кредитларнинг фоиз ставкаси базавий ставкага тенг бўлади ва Халқаро тараққиёт уюшмаси 7 фоиздан кам бўлмаган ставкада спрэд олади;
- * Ўзбекистон Республикасининг иштирокчи молиявий ташкилоти томонидан субсидиар кредит бўйича фоизларни тўлаш ҳар 6 ойда амалга оширилади;
 - * жарима ва пенялар ўзбек сўмида тўланади;

Лойиҳа доирасида жалб қилинадиган кредит линияларининг шартлари:

- * субсидиар кредитлар бўйича асосий қарз суммасини қайтариш 20 йил давомида амалга оширилади ва бунда имтиёзли давр 5 йилдан ошмайди;
- * битта мижозга бериладиган суб-кредитларнинг жами суммаси 500 минг АҚШ доллари эквивалентидан ошмаслиги керак;
- * Ўзбекистондан иштирок этувчи молия ташкилотининг ўз маблағлари ҳисобидан молиялаштиришда иштироки кредит линияси ҳисобидан бериладиган жами кредитларнинг 25 фоизидан ошмаслиги лозим;
- * бенефициарнинг улуши суб-лоиҳа қийматининг 20 фоизидан кам бўлмаслиги керак.

Келгусида жалб қилинадиган кредит линиялари

2018-2022 йиллар учун ОТБ Ўзбекистонга 2,29 млрд. доллар кредит ажратади.

ОТБнинг оддий капитал ресурсларидан уч йил давомида 1,54 млрд. доллар, Осиё тараққиёт фондининг имтиёзли маблағларидан 750 млн. доллар йўналтиради.

Осиё тараққиёт банки кредит маблағларининг 750 млн. долларини Ўзбекистон энергетика соҳасини модернизация қилишга (иссиқлик ва гидроэлектростанцияларни ҳамда электр узатиш линияларини реконструкция қилиш) ажратиш режалаштирилган. Транспорт инфратузилмаси ва сув таъминоти тизими қурилишига 790 млн. доллардан ортиқ маблағни йўналтириш режалаштирилмоқда.

Эътибордингиз учун раҳмат.

Мавзу:
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ТОМОНИДАН
ҚИШЛОҚ ХҮЖАЛИГИНИ КРЕДИТЛАШНИНГ
АМАЛДАГИ ҲОЛАТИ

и.ф.д., проф. Т.И. Бобакулов

Фермер хўжаликларини кредитлаш

Фермер хўжаликларига кредит бериш Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 19 майдаги “Тижорат
банкларининг кичик тадбиркорликни ривожлантиришда
қатнашишини рағбатлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар
тўғрисида”ги, 2007 йил 20 августдаги “Мева-сабзавот ва чорвачилик
маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича мини-технологиялар ва
ихчам асбоб-ускуналар сотиб олиш учун фермер хўжаликларига ва
кичик бизнеснинг бошқа субъектларига имтиёзли кредитлар бериш
ва лизинг хизматлари кўрсатиш тартиби тўғрисидаги низомни
тасдиқлаш хақидаги” Қарорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси
Марказий банки бошқарувининг 2012 йил 9 июндаги 17/2-сон
қарори билан тасдиқланган “Тижорат банклари томонидан фермер
хўжаликларига бўлғуси ҳосилни гаровга олган ҳолда кредит бериш
тартиби тўғрисидаги низомга ўзгартиришлар киритиш хақида” ги
Қарори ҳамда бошқа қонун ҳужжатлари билан тартибга солиниб
туради.

Фермер хўжаликларини кредитлаш

**Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 10 майдаги
ПҚ-3712-сонли “Қишлоқ хўжалигини ўз вақтида қишлоқ
хўжалиги техникаси биан таъминлаш механизмларини янада
такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига
мувофиқ:**

- * қишлоқ хўжалиги техникасини етказиб бериш учун буюртмалар портфелини шакллантириш устувор равишда бир йилда икки марта – февраль-март ва сентябрь-октябрь ойларида маҳаллий ва жаҳоннинг етакчи ишлаб чиқарувчилари иштироқида ўтказиладиган ҳудудий ярмаркалар давомида амалга оширилади;
- * ишлаб чиқарувчиларга қишлоқ хўжалик техникаси учун олдиндан тўлов етказиб берилаётган техника нархининг 80 фоизидан кам бўлмаган миқдорда техникани етказиб берилишидан 120 кундан кам бўлмаган муддатда, якуний ҳисоб-китоб эса етказиб берилган техника қабул қилингандан кейин 10 иш куни давомида амалга оширилади.

Агробанкнинг ўз маблағлари ҳисобидан фермер хўжаликларини кредитлаш шартлари:

- * фермер хўжаликларига чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик, иссиқхона ва қишлоқ хўжалик техникалари учун 36 ойгача муддатга, йиллик 22 фоиздан 26 фоизгача бўлган ставкаларда кредитлар беради;
- * фермер хўжаликларининг инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш учун 60 ойгача муддатга, йиллик 22 фоиздан 26 фоизгача бўлган ставкаларда кредитлар беради;
- * фермер хўжаликларига айланма маблағларни тўлдириш учун 12 ойгача муддатга, йиллик 22 фоиздан 26 фоизгача бўлган ставкаларда кредитлар беради.

Агробанкнинг ўз маблағлари ҳисобидан фермер хўжаликларига бериладиган кредитлар учун талаб қилинадиган ҳужжатлар

- ариза;
- бизнес-режа;
- кредит таъминоти (олинаётган кредит миқдорининг 125 фоизидан кам бўлмаган суммадаги кўчар ва кўчмас мулк);
- юридик шахслар учун охирги ҳисбот санасидаги Давлат солиқ инспекцияси томонидан тасдиқланган баланс.

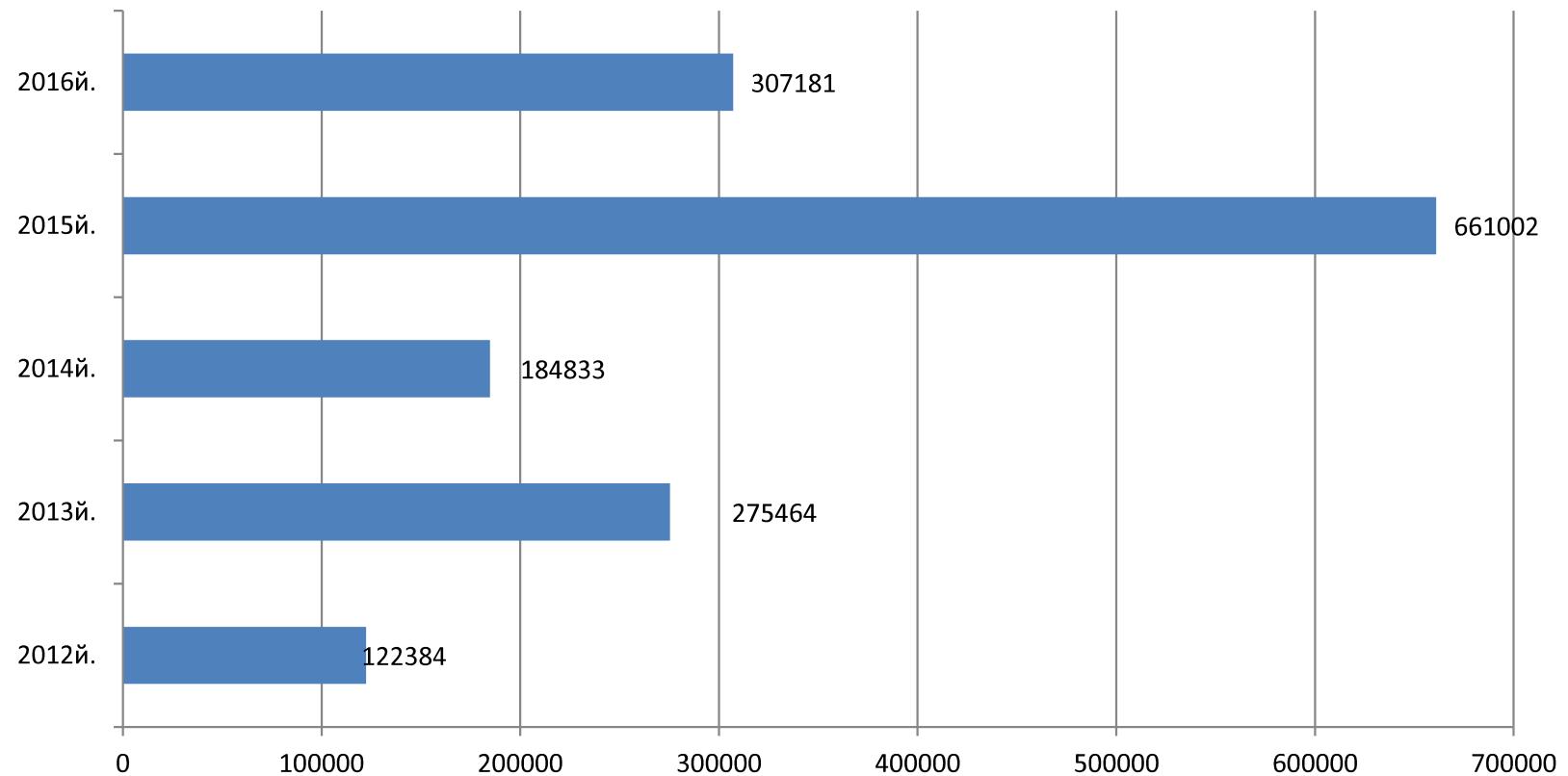
АТ “Агробанк” томонидан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларининг инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун бериладиган инвестицион кредитларнинг шартлари

Кредитнинг мақсадлари	Ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни модернизация қилиш ва технологик қайта қуроллантириш учун юқори технологик ускуналар сотиб олиш
Кредитнинг муддати	5 йилгача
Кредитнинг фоизи	Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг қайта молиялаш ставкасидан кам бўлмаган миқдорда ёки ажратилган кредит манбаи баҳосидан келиб чиқсан ҳолда белгиланади.
Кредит олиш учун тақдим этиладиган ҳужжатлар	<ol style="list-style-type: none">1. Ариза2. Бизнес-режа3. Таъсис ҳужжатлари4. Шартнома ҳужжатлари5. Молиявий ҳисоботлар6. Кредит таъминоти7. Лойиҳанинг аҳамиятидан келиб чиқиб қўшимча рухсат берувчи ҳужжатлар тақдим этилиши мумкин.

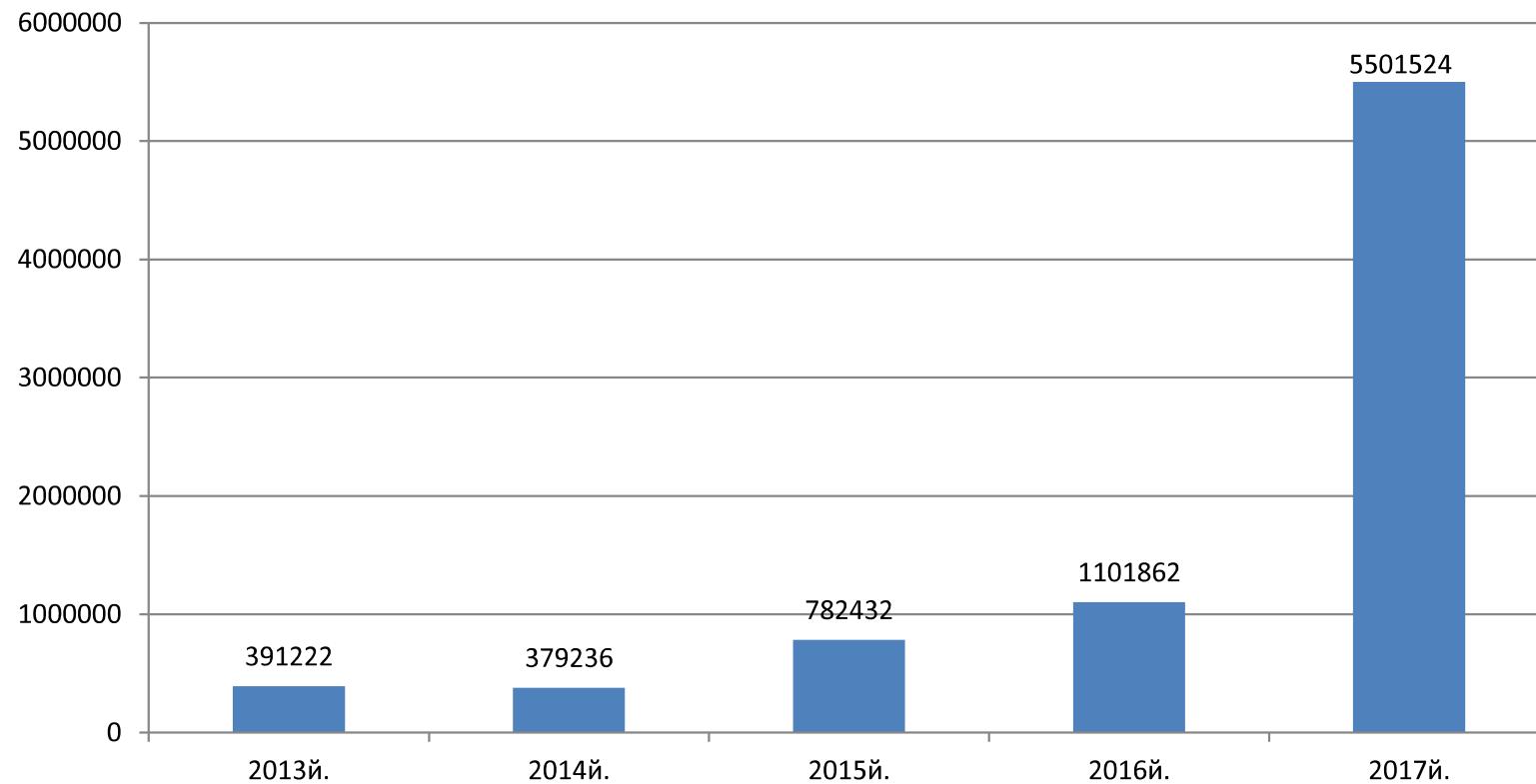
АТ “Агробанк” томонидан Ўзбекистон Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари ҳисобидан бериладиган инвестицион кредитларнинг шартлари (кичик саноат зоналари учун)

Кредитнинг мақсади	Кичик саноат зоналарида фаолият юритаётган корхона ва ташкилотларнинг инвестиция лойиҳаларига чет эллардан ускуналар ва технологиялар сотиб олиш
Кредитнинг муддати	10 йил (3 йил имтиёзли давр билан)
Кредитнинг фоизи	6 ойлик Libor + 2 %
Кредит миқдори	Саноатнинг чарм-пойафзал, фармацевтика ва электротехника соҳалари йўналишидаги инвестиция лойиҳалари қийматининг 50 фоизигача Тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи пахтачилик-текстил кластерларини ташкил этишга қаратилган инвестиция лойиҳаларининг 60 фоизигача Мато тўқиши, қайта ишлаш ва тикишга қаратилган инвестиция лойиҳаларининг 15 фоизигача Пахта толасидан ип калава ишлаб чиқаришга қаратилган инвестиция лойиҳалари қийматининг 10 фоизигача

АТ “Агробанк”нинг ўз маблағлари ҳисобидан қишлоқ хўжалиги корхоналарига берилган кредитлар, млн. сўм

АТ “Агробанк” томонидан қишақ хұжалиги ишлаб чиқарувчиларига берилған микрокредитлар миқдори, млн. сүм

Эътиборингиз учун раҳмат.

Қишлоқ хўжалик фаолияти субъектларини молиялаштириш манбалари

2018 йил 17 декабрь.

Nizomiddin Muradov, Associate Professor,
Center for Policy Research & Outreach,
Westminister International University in Tashkent

Қишлоқ хўжалигини кредитлаш: маҳсус хусусиятлар

- Қишлоқ хўжалигининг улуши ялпи ички маҳсулотнинг 17 фоизини, экспорт даромадларининг 15 фоизини ташкил этади
- Ишлайдиган аҳолининг 30 фоиздан кўпроғига иш билан таъминлайди
- Аҳолининг деярли 50 фоизи ёки 16 миллион киши қишлоқ жойларида яшайди

Банк кредитини тартибга солишнинг асосий қоидалари

- "Кичик тадбиркорлик субъектларини миллий валютада кредитлаш тартиби" түғрисидаги Низом (рўйхат рақами 2546, 2013 йил 27 декабр)
- Давлат мақсадли жамғармалари кредит линиялари ҳисобидан тижорат банкларига имтиёзли микрокредитлар бериш тартиби түғрисидаги низом (рўйхат рақами 2013-йил 11-йилдаги 2527-сон)
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2007 йил 20 августдаги 178-сонли қарори билан тасдиқланган «Мева-сабзавот ва чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш учун минитехнологиялар ва ихчам асбоб-ускуналарни сотиб олиш учун имтиёзли кредитлар ва лизинг хизматлари билан фермер хўжаликлари ва бошқа кичик бизнес субъектларини таъминлаш тартиби түғрисида» ги Низом.
- Тижорат банклари томонидан янги ташкил этилган фермер хўжаликларига кредит бериш қоидалари (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5 январдаги 8-сон қарори билан тасдиқланган)
- Фермер хўжаликларини тижорат банклари томонидан эр участкасини ижарага олиш ҳуқуқини кафолатлаш түғрисидаги қарори (рўйхат рақами 1345, 2004 йил 30 апрел)
- Тижорат банклари томонидан фермер хўжаликларига бўлғуси и ҳосилни гаровга олган ҳолда кредит бериш тартиби түғрисидаги Низом (рўйхат рақами 1337, 2004 йил 16 апрел)

Банк кредитлаш шартлари

- Кредитлар қайтариш, тўлаш, таъминот, мудат ва мақсадли фойдаланиш шартлари асосида ва 5 йилгача берилади.
- Мақсад йўналиши: қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва ривожлантириш (уруғлик, чорвачилик, ёш қорамол, паррандачилик, эм-хашак, ҳайвон эмлари, кўчатлар ва ниҳоллар, ветеринария препаратлари, ўсимликларни ҳимоя қилиш кимёвий воситалари, минерал ўғитлар, ёқилғи-мойлаш материаллари); хом ашё ва материалларни дастлабки қайта ишлаш; ускуналар сотиб олиш ва ҳ.к.

Қишлоқ хұжалигида кредитлаш

- Жами кредит портфелининг (01.10.2018 йил ҳолатига) 7,1% улушини қишлоқ хұжалигини молиялаштириш учун банклар томонидан тақдим этилган кредитлар ташкил этадии
- Халқаро кредит линиялари доирасыда

Жағон банки :

Боғдорчилек секторини ривожлантириш (2015-2021 йиллар) - 150 млн

Боғдорчилек секторини ривожлантириш. Құшимча молиялаштириш (2018-2021 йиллар) - 500 миллион доллар

Чорвачиликни ривожлантириш лойиҳаси (2017-2022 йиллар) - 150 миллион доллар

- Осиё тараққиёт банки:
- Кичик бизнесни молиялаштириш - 2-босқич (2016-2020 йиллар): 100 миллион доллар
- Боғдорчилек секторида құшимча қийматни ташкил этиш занжирини ривожлантириш лойиҳаси (2016-2023): 350 миллион доллар

Жаҳон банкининг «Боғдорчилик сектори ривожланиш» лойиҳаси доирасида кредитлаш шартлари

- Кредит линиясининг умумий қиймати - 500 миллион доллар.
- Кредитлаш мақсадлари - молиялаштириш:
 - Айланма капитал (уруғлик, кўчатлар, ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари, эм-хашак ва бошқаларни сотиб олиш, тегишли хизматлардан фойдаланишни яхшилаш: музлаткичларда сақлаш, мева ва сабзавот махсулотларни қайта ишлаш, қадоқлаш);
 - Асосий воситалар (қишлоқ хўжалик техникасини, сувни тежаш технологияси, мева ва сабзавотни қайта ишлаш ускуналарни сотиб олиш ва бошқалар);
- Лойиҳанинг иштирокчилари- кредиторлар: "Асакабанк", "Хамкорбанк", "Ипак-йўли банк", "Ипотека", "Халқ банки", «УМБ», "Кишлок-Қурилиш банк", "Турон банк", "ПСБ", "Алока банк", «Осиё Аллиансе Банк».
- Кредит миқдори:
 - 1 қарз олувчига - 2 млн. АҚШ долларигача; айланма маблағларга - 200,0 минг АҚШ долларигача;
 - Қўшилган қиймат занжири (ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотишни ўз ичига олади) - 4 миллион долларгача.
- Кредит муддати: 3 йиллик имтиёзли муддат билан 10 йилгacha; 18 ойгacha (9 ойлик имтиёзли давр билан) - айланма капитал учун
- Фоиз ставкалари: 6%
- Қарз олувчининг иштирок этиш үлушки: лойиҳанинг умумий миқдоридан 20%

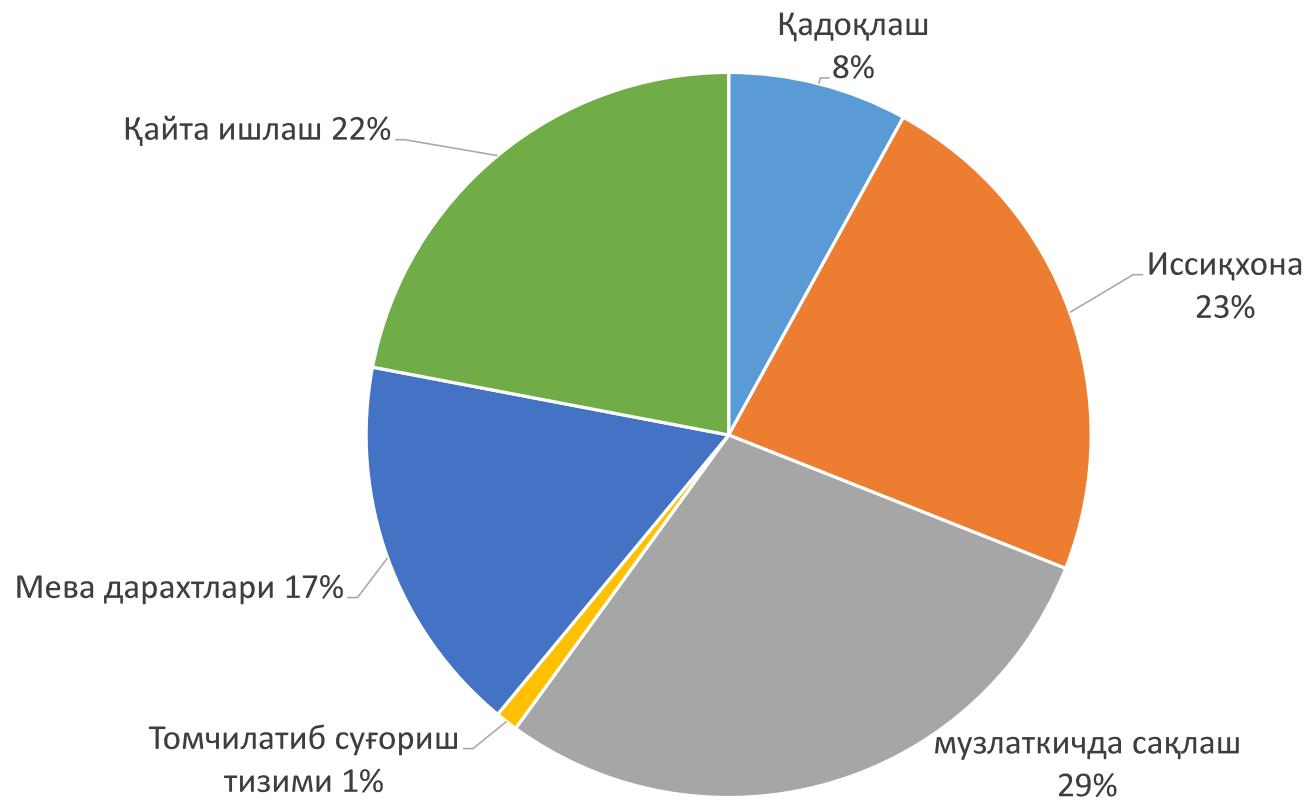
Жаҳон банкининг лойиҳаси доирасида кредитлаш шартлари(давоми)

- **Таъминот суммаси** - кредит миқдоридан камида 125%
- **Қарз олувчилар:** мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларнинг кенг доираси.
- **Таъминот шакли:**
 - Кўчувчи ва кўчмас таъминот;
 - Қайта ишлашдаги ва айланмадаги маҳсулотлар;
 - Келажак даврдаги ҳосил;
 - Чорва;
 - Шахсий мўлқ;
 - Суғурта полиси;
 - Кафиллик ;
 - Кафолат.

Жаҳон банкининг «Боғдорчилик сектори ривожланиш» лойиҳаси доирасида кредитлаш : асосий натижалар

- Қишлоқ хўжалиги секторида лойиҳа доирасидаги жами инвестициялар хажми 185 миллион долларни ташкил этди.
- Турли инвестицион ташаббусларини амалга ошириш учун 223 та кредит берилди;
- Қишлоқ жойларда 2500 иш ўрни яратилди, улардан 750 таси аёлларни иш билан таъминланишига қаратилган.
- Қарздорлар томонидан бизнесни ривожлантириш учун \$ 52,3 млн. ўз маблағлари инвестиция қилинди
- Қўшимча молияллаштириш доирасида:
 - Лойиҳа доирасида қишлоқ хўжалиги соҳасига йўналтирилган инвестициялар миқдори 181,3 млн.
 - Қарздорларнинг бизнесни ривожлантиришга қаратилган ўз маблағлари 39,6 млн. 141,7 млн.
 - АҚШ доллари миқдорида 201 та кредит ажратилди, улардан 41 таси совитиш ускуналарини, 141 таси иссиқхоналар ва сабзавотларни, 6 таси мевали дараҳтлар ва узумзорлар етиштириш, 13 таси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва тўплаш учун молияллаштирилди.

Жаҳон банкининг «Боғдорчилик сектори ривожланиш» лойиҳаси доирасида инвестициялар йўналиши бўйича

Жаҳон банки «Чорвани ривожлантириш» лойиҳаси доирасида кредит шартлари

- **Жами кредит линияси** - 150 миллион доллар
- **Кредитлаш мақсадлари:** чорвачилик секторида самарадорликни ошириш ва дехқон хўжаликларини замонавий қиймат занжирига кириш имкониятини бериш:
 - Айланма капитал(уруғлик, кўчатлар, ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари, эм-хашак ва бошқаларни сотиб олиш, тегишли хизматларга киришни яхшилаш: совуқ сақлаш, мева ва сабзавотларни қайта ишлаш, қадоқлаш);
 - Асосий воситалар (қишлоқ хўжалик техникасини сотиб олиш, сувни тежаш технологияси, мева ва сабзавотни қайта ишлаш учун ускуналар ва бошқалар);
- **Лойиҳада иштирок этадиган кредиторлар:** Асакабанк, Хамкорбанк, Ипак-Йули Банк, Ипотека, Халк Банк, УМБ, Кишлок-курилиш банк, Турон банк, ПСБ, ва бошқа банклар: Алоқа Банк, Азия Альянс Банк, Инфин Банк, Капитал Банк, Микрокредит банк и Ориент Финанс Банк.
- **Кредит миқдори:**
 - 1 нафар қарздор - 1,0 млн. АҚШ долларигача; айланма маблағлари учун 150,0 минг АҚШ долларигача;
 - қиймат занжири (ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва маркетингни ўз ичига олган ҳолда) - \$ 2,0 млн.
- **Кредит муддати:** 10 йилгача; 18 ойгача - айланма капитал учун
- **Фоиз ставкалари:** 10-12%; қисқа муддатли кредитлар учун 18% гача.
- **Қарз олувчининг иштироқи:** лойиҳанинг умумий миқдоридан 20%

Осиё тараққиёт банки лойиҳаси доирасида кредитлаш шартлари

Кредит линиясининг умумий суммаси - \$ 350 млн

- **Кредит бериш мақсадлари-** фақат инвестицион мақсадларни молиялаштириш учун (асосий воситаларни, шу жумладан қишлоқ хўжалиги техникасини, боғдорчилликни ишлаб чиқариш ёки етиштириш учун зарур бўлган асбоб-ускуналар ва бошқаларни сотиб олиш);
- **Лойиҳада иштирок этувчи кредиторлар:** Асака" банк, "Ҳамкорбанк", "Ипак-йўли банк", "Давр банк", "Ипотека банк", «ЎМБ», "Турон банк", "ПСБ".
- **Кредит ҳажми:** Бир қарз олувчига 5 млн гача
- **Кредит муддати:** имтиёзли давр тақдим қилиш имконияти билан 10 йил
- **Фоиз ставкалари:** банкнинг кредит сиёсатига мувофиқ
- **Қарз олувчининг ұлуши:** лойиҳанинг умумий миқдоридан 25%

Осиё тараққиёт банки лойиҳаси доирасида кредитлаш шартлари (давоми)

- Таъминот суммаси- кредит миқдоридан камида 125%
- Таъминот шакли:
 - Кўчувчи ва кўчмас таъминот;
 - Қайта ишлашдаги ва айланмадаги маҳсулотлар;
 - Келажак даврдаги ҳосил;
 - Чорва;
 - Шахсий мулк;
 - Кредит қайтмаслигидан сұғурта полиси;
 - Кафиллик ;
 - Кафолат.

Осиё тараққиёт банки лойиҳаси доирасида кредитлаш шартлари: асосий натижалар

- Ўзлаштирилган инвестицияларнинг ҳажми 151 миллион долларни ташкил этади.
- Фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналарининг 161 та лойиҳаси молиялаштирилди:
 - 3,370 гектар майдонда интенсив боғлар барпо этилади
 - 137 гектар майдонда томчилатиб суғориш тизимлари ва замонавий иссиқхоналар ўрнатилди
 - 67 тонна сифимдаги 58 та музлатгич омборхоналари
 - Йиллик қуввати 121 минг тонна бўлган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш 28 та линияси
- 3500 дан ортиқ янги иш ўринлари яратилди

Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш Давлат жамғармаси: Қўллаб-қувватлаш шакллари

- кичик бизнес субъектларига тижорат банклари томонидан берилган кредитлар бўйича қарз миқдорини, шу жумладан 2 млрд. сўмдан ортиқ бўлмаган миқдорда 50% гача кредит бериш;
 - Кафиллик тақдим этиш учун кафиллик суммасининг 1 фоизи миқдорида бир марталик комиссиян муроҷаот олинади.
- тижорат банкларининг кредитлари бўйича фоизли харажатларини бир қисмини қоплаш учун (5% миқдорида компенсация) фоиз ставкаси 24% дан ошмайдиган 8,0 млрд. сўм миқдорида ажратиладиган, хусусан, лойиҳаларни молиялаштиришда:
 - қишлоқ хўжалигида биринчи навбатда замонавий энергия тежамкор иссиқхоналарни яратиш, чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик, қуён етиштириш, асаларичилик, узумчилик ва боғдорчилик, шу жумладан интенсив боғларни ривожлантиришга қаратилган;
 - қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш соҳасида мева-сабзавот маҳсулотларни сақлаш учун инфратузилмани яратиш ва уларни ташиш билан боғлиқ логистика марказларини яратиш;
 - эм-хашак базаси ва пиллачилик хом ашёларини яратиш, пилла қурти плантацияси, ипакни қайта ишлаш ва гренаж ташкилотларини қуриш, реконструкция қилиш ва модернизация қилиш, шунингдек пилла хомашёсининг этказиб берувчилари билан хисоб-китоб қилиш;
- Кичик бизнес субъектларини молиявий қўллаб-қувватлаш жамғарма томонидан миллий ва хорижий валюталарда тижорат банклари орқали умумий келишувлар асосида фонд жамғарма томонидан амалга оширилади.

Кредитлашнинг асосий муаммолари

- Молиявий бухгалтерия ҳисобининг тегишли тизимининг мавжуд эмаслиги, айниқса кичик фермер хўжаликларида.
- Пул оқимининг бекарорлиги.
- Ликвидлик таъминотнинг йўқлиги
- Фермер хўжаликларининг кичик хажмилиги қарздорликнинг бекарорлиги ва пул оқимларининг бекарорлиги, фаолиятнинг кафолатсизлиги ва фаолият самарадорлигининг камлиги туфайли кредитларни жалб қилишга имкон бермайди
- Кўп ҳолатларда банклар томонидан тақдим этиладиган кредитлар қисқа муддатли 1 йилгacha бўлиб, бу фермер хўжалигининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш цикли пул оқимиға мос келмайди.
- Банк кредитлари бўйича юқори фоиз ставкалари:
 - миллий валютада 25% гача;
 - хорижий валютада 15% гача.

Кредитлашнинг асосий муаммолари (давоми)

- Қишлоқ хўжалигида айланма капитал ва инвестицион кўйилмаларнинг доимий этишмаслиги кузатилмоқда
- Кўпгина кичик қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчи корхоналаридан сотиб олинадиганган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш билан шуғулланадиган шахслар учун транзакцион харажатлар юқорилиги
- Банк секторидаги "узоқ" кредит ресурсларининг мавжуд эмаслилиги
- Қишлоқ хўжалигида гаров таъминотининг этарли эмаслиги
- Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчилари кредит тарихининг йўқлиги

Ривожланиш истиқболлари

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тадбиркорлик фаолияти ривожланишини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси иштирокида гаров таъминотининг миқдорини пасайтириш ва шу билан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларининг кредит ресурсларига кафолат механизмларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш.
- Маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини ошириш.
- "Қишлоқ хўжалиги соҳасида ҳамкорлик тўғрисида" ги қонун лойиҳаси доирасида кредит ҳамкорлиги тизимини яратиш.

Қабул қилинған ҳамкорлик турлари

- Ишлаб чиқарыш ҳамкорлиги
- Истеъмолчилик ҳамкорлиги
 - Қайта ишлаш
 - Савдо
 - Хизмат қилиш
 - Таъминот
 - Боғдорчилик
 - Чорвачилик
 - Суғурта
 - Кредит